

Róheim Géza levelei Marót Károlyhoz I.¹

Közreadja és a jegyzeteket írta Narancsik Gabriella

A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára

[1918?]

Kedves barátom és háborús uszító, köz- és magántirpitz! *²

Amint gondoltam, úgy van a dolog. Westermarck: Die religiöse Sanktionierung des Eigentums auf tieferen Kulturstufen² Zeitschr. f. Sozialwiss. X. 1907. 81.³ szól a tabujelekről mint feltételes átkokról („ha ellopod a körtét a fáról, így görbülj meg!”). Ugyanaz, amit könyvében *Origin* is megírt, és amire a Tylor-Festschrift-ben⁴ is szólt. Rontó, énekelt varázsigékről nincs szó benne. A H. C.-ban⁵ írtál ruhakifordításról, ugyan légy olyan jó, add meg nekem a pontos lapszám-utalást (a pót-lapok, amiket adtál, valamelyik könyv-halom alá vándoroltak).⁶ Olvasgatván H. C.-det elérkeztem a múltkor a vár és leány jegyzethez. Engedd meg, hogy abban egy lényeges tévedést igazítsak helyre. (Most nem bírom rögtön megtalálni a passzust, de azt hiszem, jól emlékszem), azt írod, hogy Freud jól vagy rosszul állít bizonyos

¹ A levelek lelőhelye a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára.

² Az élcelődő megszólítás vélhetően Marótnak a zajló háborúval kapcsolatos véleményére utalt, de az sem zárható ki, hogy egy vele folytatott szakmai vitára vagy Marót helyenként megfogalmazott pszichoanalízis-kritikájára vonatkozott. Alfred von Tirpitz tengerésztiszt a Német Császári Haditengerészet legfőbb parancsnoka volt az első világháború előtt és alatt; neve a korabeli sajtóban az agresszív, mindent elsöprő támadások szinonimájává vált.

³ E. Westermarck: Die religiöse Sanktionierung des Eigentums auf tieferen Kulturstufen. *Zeitschrift für Sozialwissenschaft*, 1907, 10: 81–94. Edvard Alexander Westermarck (1862–1939) finn szociológus, erkölcsfilozófus és szociálintropológus, a neves London School of Economics professzora volt. Tanulmányában részletesen elemzi a magántulajdon vallási védelmét, amelynek központi elemeként a tabut és a tulajdont jelölő mágikus oltalmazó jeleket azonosítja. Elképzelése szerint a tulajdonjog tisztelete a rontást hozó mágikus tilalmakba vetett hiten alapult.

⁴ E. Westermarck: *The origin and development of the moral ideas* (Vols. 1–2). Macmillan and Co., 1906–1908; E. Westermarck: L’âr, or the transference of conditional curses in Morocco. In: H. Balfour (Ed.), *Anthropological essays presented to Edward Burnett Tylor in honour of his 75th birthday* (361–374). Clarendon Press, 1907.

⁵ Marót ifjúkori munkája, a *Homerus comparatus* című tanulmánysorozat az *Egyetemes Philologiai Közlönyben* jelent meg 1913 és 1916 között, amelyet később további kiegészítésekkel bővített.

⁶ Róheim Géza vélhetően pontatlanul emlékezett. Bár a *Homerus comparatus* tanulmányok első, 1913-as része tárgyalja a ruházat rituális vonatkozásait, a ruha kifordításának rontást elhárító mágikus funkciója sem ott, sem a későbbi kiegészítésekben nem szerepel. A hivatkozás valószínűleg a következő munkájához kellett volna: Róheim G.: Psychoanalysis és ethnologia: I. Az ambivalentia és a megfordítás törvénye. *Ethnographia*, 1918, 29: 49–90.

dolgokat Bleuler, Maeder, Abraham nyomán. Ez egy szembeszökö irodalmi „Umkehrung”⁷, mert Bleuler, Maeder és Abraham vannak függőségi viszonyban Freudtól, nem pedig megfordítva.⁸ Egyébként mit csinálsz? Hogy vagy? A viszontlátásig igaz barátsággal üdvözöl

Róheim Géza

*Lásd A háború mint költői lehetőség című dolgozatot⁹ – igaz, hogy csak a címében.

[1919 után] április 29.

Kedves Öregem!

Valóban már legfőbb ideje, hogy a könyvet visszaküldjem. Megtettem volna már előbb, de levlapod folytán nem tudtam, hogy megjöttél-e már Pestre. No, már kíváncsi vagyok, miket fogsz mesélni, hol mindenütt jártál? Rank egy Konstantinápolyi utazás alatt írt Homerosról és az eposzról¹⁰ – el nem tudom képzelni, hogy nálad, aki úgy is arról írsz, a Márvány-tenger miket fog „kiváltani”?

Egyébként küldök neked két rossz különnyomatot és a viszontlátásig sok szívélyes üdvözlöt. Szervusz!

Géza

P.S. a könyv nekem nem kell vissza!

⁷ Ellentétébe fordítás, megfordítás. (ném.)

⁸ Marót K.: Addenda ad Homerus comparatus I. *Egyetemes Philologiai Közlöny*, 1916, 40(9): 658–665. A dolgozat klasszikus források alapján vizsgálja a vár és a (szűz)leány közötti analógiát. Ebben a következő részlet olvasható: „A vár- és (meny)asszony-hódítás képzeleteinek összekötöttségével jogosan és sokszor számol a modern lélektan. [...] Talán követhetjük a különben sokszor önkényes és hirtelen Freudot, hogy álmokképekben »das Eindringen in enge Räume, das Öffnen verschlossener Türen zur gebräuchlichsten sexuellen Symbolik gehört« [a zárt helyiségekbe való behatolás és a zárt ajtók kinyitása a leggyakoribb szexuális szimbólum közé tartozik] (Traumdeutung 1911, 206. 1.). (Az álombeli és általános nemi symbolumokról, főleg Stekelkel külön kellene vitáznunk.) Amit Freud már Bleuler, Abraham, Meader s Kleinpaul nyomán hangsúlyoz, hogy t. i. az álom symbolikája tulajdonképp a tudattalan képzeteké, a népé s kincseit csak a folklór, mythos, monda és közbeszéd teljesebb kincsei szolgáltatják, azt ez esetben azzal is igazolhatnám, hogy a görög nyelv szelleme szerint a kívárt, szűk dolgok, végződéseik ellenére is, nőneműek” (uo., 664.).

⁹ Marót K.: A háború mint költői lehetőség. *Huszadik Század*, 1918, 37(1): 337-345. Az első világháború végén íródott esszé egyfajta humanista állásfoglalás, amely elméleti ellenérveket fogalmaz meg a korabeli harci lázzal és a háborút dicsőítő kulturális megnyilvánulásokkal szemben. Ahogy írja: „a költő nagyfokú kulturáltsági és a gyűlölet kulturáltsági igényei ritkán egyeztethetők” (uo., 343.).

¹⁰ Otto Rank (1884–1939) osztrák pszichoanalitikus 1916 szeptemberében, szabadsága alatt utazott Konstantinápolyba. Noha nincs dokumentált nyoma annak, hogy úti élményei mennyiben járultak hozzá az évek óta tervezett Homerosz tanulmányhoz, való igaz, hogy az végül 1917-ben készült el. Lásd Otto Rank: Homer. I. Psychologische Beiträge zur Entstehungsgeschichte des Volksepos. II. Das Volksepos. *Imago*, 1917, 5: 133-169; 372-393.

Magyar Ipar és Kereskedelmi Részvénytársaság
Ungarische Industrie u Handels Aktien-Gesellschaft
Budapest¹¹

[1919 után] kedd délben (leveled ma reggel érkezett)

Kedves Öregem!

A könyvet szépen köszönöm, és hamarosan visszaküldöm. Most volna még egy szerénytelen kérésem. Ha majd megnyílnak a Könyvtár kapui, próbáld részemre kivenni (vagy megrendeltetni) a következőt: Neue Jahrbücher XVIII. 1906. (tartalmazza Preuss, Der demonische Ursprung des griechischen Dramas).¹² Ne haragudj, hogy sokat molesztállak, és jelentkezhetnél néha magadtól is errefelé.

Szervusz, szívélyes üdvözzel

Géza

[1925?]

Kedves Öregem!

Köszönöm a két levelet meg a fáradságot, amidbe került ez a Faust ügy. Azóta én is néztem valami Faustologust, és most már nyilvánvaló, hogy nem érdemes velük törődni. Tehát a könyv nem kell. A minap Eitrem cikkét olvastam Heráról Pauly-Wissowaban¹³, ott találom a következőt:

„ihre elementare Macht wurde aber nicht vergessen, dies spricht die kerych. glosse it. = πύρνα unumwunden aus”¹⁴, és a görög szó nyilván = vagina (v. ö. magyar!) de szótárakban nem találom. Ismered a szót? Továbbá u.o. κιναιδιστ?¹⁵ Mit jelent pontosan?

Az A.R.W.¹⁶ legújabb számában Weinreich a görög dolgokat ismerteti. A te kis művedet is elég kedvezően, csak ő se érti szegény. (T.i. a nyelvezetet nehezen érthetőnek találja¹⁷).¹⁸ A mindenféle érdekes dolgok közül, amikre ott utal, Eitrem

¹¹ Róheim Samu céges levélpapírja; Róheim apja jelentős kereskedelmi, banki és vállalati érdekeltségekkel rendelkezett.

¹² K. T. Preuss: Der dämonische Ursprung des griechischen Dramas, erläutert durch mexikanische Parallelen. *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur*, 1906, 18: 161–193.

¹³ S. Eitrem: Hera 1. In G. Wissowa & W. Kroll (Eds.), *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. J. B. Metzler, 1912, Vol. 8, Part 1, Columns 369–403.

¹⁴ [Héra] elemi hatalmát azonban nem felejtették el, mint nyíltan kimondja a Hesychius-glossza: H. = πύρνα. (ném, ógör.) Az 5. századi alexandriai lexikonszerzőnél, Hesychiusnál a Héra neve mellett álló πύρνα (pynna) kifejezés valóban női nemi szervet, tágabb értelemben pedig fiatal lányt jelöl. S. Eitrem (1872–1966) norvég klasszika-filológus értelmezése szerint Héra prehellen alakjában Zeusztól független, hatalmas termékenységistennő volt.

¹⁵ Kinaidosz (ógör.): szexuális tartalmú, erősen pejoratív, gúnyos kifejezés, amelyet a homoszexuális kapcsolatok passzív férfiszereplőire, illetve általában az effeminált férfiakra használtak.

¹⁶ *Archiv für Religionswissenschaft*

¹⁷ Róheim Marót hírhedten bonyolult, lábjegyzetek és hivatkozások szövevényébe ültetett stílusára utal.

keltette fel a kíváncsiságomat. Nincs meg neked véletlenül Eitrem Beiträge zur griechischen Religionsgeschichte. III. 1920? (Mythologische Doppelungen-ról van benne valami, ami érdekel.)¹⁹ Ismered Güntert: Kalypso. Niemeyer. 1919 Kalypso – die Bergende, Totengöttin.²⁰ Ez is izgató valami; meg még egyebek. Majd ha legközelebb eljössz, elolvasod, illetve elviszed a füzetet, feltéve, ha neked nincs meg. Fáradságodat köszönöm, szívélyes üdvözlettel és barátsággal

Géza

[1925?] június 7.

Kedves Öregem!

Köszönöm eddig csak kutya-futóban olvasva szép dolgozatodat, és ami az előadásomat illeti, azt kell mondanom, hogy es war weder „die Boshaftigkeit des Täters noch eine moralische Schuld vagy Unverbesserlichkeit”²¹, hanem valami általános attitűd, ami bennem leülepedett, hogy nem hívok meg senkit, nem inkommodálok senkit, hiszen az ujságban jelezve volt.²² Ez persze az elfelejtés magyarázata. Egyébként örülök, hogy részemről ezt mulasztásnak veszed, és mindketten nagyon örvendenénk, ha vasárnap este lenne szerencsénk vacsorára.

Szerbusz, szívélyesen üdvözöl igaz barátsággal

Géza

[1925.] november 27.

¹⁸ O. Weinreich: Gesamtantike und griechische Religion 1915(1914) – 1924(1925). *Archiv für Religionswissenschaft*, 1925, 23: 45–150. Otto Weinreich (1886–1972) német klasszika-filológus összefoglaló tanulmányában áttekintette a korszak legfontosabb vallástudományi munkáit, köztük Marót Károly *Der Eid als Tat* [Az eskü mint cselekedet] című, 1924-es vallásantropológiai értekezését is.

¹⁹ S. Eitrem: *Beiträge zur griechischen Religionsgeschichte*: Vol. 3. Jacob Dybwad, 1920. A mitológiai kettőzések (Mythologische Doppelungen) fogalma olyan jelenségekre utal, amikor ugyanaz a mitikus funkció, isteni attribútum vagy hősfigura megkettőzve, két kísértetiesen hasonló alakban vagy ikerpárként jelenik meg a történetekben és a rítusokban. Eitrem felfogása szerint ezek a kettőzések az archaikus vallási gondolkodás alapvető struktúráját tükrözik.

²⁰ H. Güntert: *Kalypso: Bedeutungsgeschichtliche Untersuchungen auf dem Gebiet der indogermanischen Sprachen*. Max Niemeyer, 1929. Hermann Güntert (1886–1948) német nyelvész, jelentéstörténeti módszerével a szó etimológiájából próbálta feltárni a mitológiai alakok elfedett rétegeit. Monográfiájában a *Kalüpszó* név eredetéből kiindulva átertelve a homéroszi alakot, rámutatva annak ősbibb, halálistennő aspektusára. Güntert munkássága hatással volt Kerényi Károlyra és Marótra is.

²¹ Sem a tettes rosszindulata, sem erkölcsi bűnössége, sem javíthatatlansága. (ném.) A kifejezés a korabeli jogfilozófiai vitákhoz kapcsolódva, a német büntetőjogász-professzorok modern, funkcionális bűnösség-elméletéből származik.

²² Róheim 1926. június 5-én tartott előadást a Pszichoanalitikai Egyesület Freud 70. születésnapja alkalmából rendezett ülésén. Mint arról *A Jövő Útjain* is beszámolt: „Freud professzor orvosi és természettudományi működésének jelentőségét dr. Ferenczi Sándor fogja méltatni, Freudnak a szellemtudományokra gyakorolt hatásáról pedig dr. Róheim Géza fog előadni. Belépődíj nincs.” (*A Jövő Útjain*, 1926, 1(4): 48.)

Kedves Öregem!

Bocsáss meg, hogy régebbi lapodra nem válaszoltam azonban tényleg mindig olyan sok dolgom volt, hogy napról napra halasztgattam. Lorenz²³ azonos a kért könyvvel illetve különnyomattal. Malinowski²⁴ egy kis könyv, nincs meg nekem, mert ő maga azt mondta nekem, hogy ez csak népszerű verziója a nagyobb könyveiben foglaltaknak. A görög történelmet illetőleg Ilonkát expedícióvá alakítom át, és remélem, hogy kutatásai addigra is eredményesek lesznek.

Remélhetőleg dec. 16-án, azaz szombaton este szabad vagy, akkor nagyon örülnénk, ha itt vacsoráznál. Szerbusz, szívélyesen ölel

Géza

Telefonáld meg, hogy számíthatunk-e reád (Telefon 280-50, legjobb 2 és 3 között).

[1926 február?]

Kedves Öregem!

Három pontban foglalom össze mondanivalómat. Először, bejelentem, hogy a Balassa-Vikár féle néprajzi társaság²⁵ keretében (Országos Néptanulmányi Társaság) márc. 1-én hétfőn hatkor az Országház Kávéház különszobájában egy unalmas előadást tartok a magyar néphitről.²⁶ Ha a téma érdekel, legyen szerencsém. Másodszor arra a szívésségre kérlek, hogy ha még az Egyetemi Könyvtárba, vedd ki nekem a következő két könyvet: Pitré, Biblioteca della trad. pop. Sic. (ez egy csomó kötet, csak az a kötet kell, amelyben a hold van),²⁷ G. Paris, Poesies et legendes du moyen age (a Sybillát keresem, csak akkor kell, ha benne van).²⁸ Ha módodban volna ezeket még a hét folyamán megnézni, nagyon hálás lennék, és ha idetelefonálnál, szombaton elküldenék a lakásodra a két könyvért (ha nem, akkor később). A harmadik pont az, hogy nagyon örülnénk, ha kijönnél egyszer vacsorára. Most vasárnap cselédügyek

²³ Emil Lorenz (1889–1962) osztrák író és kultúrtörténész, Freud körének tagja volt, aki az elsők között alkalmazta a pszichoanalízis módszereit az irodalomra és a mitológiára. Róheim vélhetően Lorenznek a földhöz, barlangokhoz és az anyaméh-szimbolikához kapcsolódó tudattalan képzetekről szóló munkájára utalt: E. Lorenz: *Der Mythos der Erde* [A föld mítosza]. *Imago*, 1922, 8(3): 257–316.

²⁴ Bronisław Malinowski (1884–1942) lengyel származású brit antropológus, Róheim személyes ismerőse és vitapartnere volt. Az 1920-as években számos népszerű tudományos munkát publikált, melyek kapcsolódtak Róheim vagy Marót kutatásaihoz.

²⁵ Vikár Béla (1859–1945) etnográfus, a fonográfus gyűjtés úttörője; Balassa József (1864–1945) nyelvész, a magyar nyelvjárások kutatója, aki kezdeményezte a hazai zsidóság néprajzi adatainak szervezett gyűjtését. Az Országos Néptanulmányi Egyesület (1913–1948) a 20. század első felének jelentős független tudományos szervezete volt, amely a magyar néprajzi és folklórszertikai kutatásokra összpontosított. Vikár az egyesület elnöke, Balassa pedig a *Magyar Nyelvőr* szerkesztője volt. Róheim rendszeresen tartott náluk előadásokat. Vikár elnökként a vészkorszak idején tudatosan biztosított publikálási lehetőséget a háttérbe szorított zsidó származású tudósoknak.

²⁶ Az előadásról a *Magyar Nyelvőr* is hírt adott: „Március és április havában Róheim Géza »A magyar néphit és népszokások« címmel tartott rendkívül érdekes előadást, az ethnologiai szakosztály ülésén. Előadásában a magyar népi hiedelemvilág elemeit (boszorkányok, rontások, Luca-napi szokások, halottkultusz) vetette össze a nemzetközi etnográfiai adatokkal és a pszichoanalitikus szimbólumértelmezéssel” (1926, 55: 26.).

²⁷ G. Pitré: *Biblioteca delle tradizioni popolari siciliane* (25 kötet), Palermo, 1870–1913.

²⁸ G. Paris: *Poesies et légendes du Moyen Âge*. Paris, 1900.

miatt nem lehet, de az azután való vasárnap jöhetsz, elvárjuk b. megjelenésedet. Szerbusz, a visz. lát. szívélyesen üdvözöl

Róheim Géza

[1926.] február 5.

Kedves Öregem!

Bocsáss meg, hogy megvárakoztattalak, de most végre hozzájutok, hogy írjak a dologról. A Csaba mondát és a hadak útját illetőleg háromféle a „vélelem”. Kb. négy éve Grexa Gyula írt egy igen ügyes kis füzetet a dologról, amelyben a monda magyar, illetve székely-bolgár voltát igyekszik kimutatni.²⁹ A füzet meg volt nekem, a szerző hozta el, de most sajnos nem tudom megtalálni. Mármost legjobb, ha a Könyvtárban az ábécé Katalógus révén megkeresed. Erre azután megindult a polémia (lásd a G. Gy. könyv megjelenését követő években Philologiai Közlöny, Századok és ahol más ilyesmi szokott lenni). A bírálók többsége ragaszkodott a német eredethez. (Lásd régebben Heller Kyffhäuser. Ethn 1908.)³⁰ Fejér,³¹ ha jól tudom, a Csaba = Aba Sámuel (besenyő) tételt vallja. Végül – és ez a legkevésbé valószínű – a Nyőr idei évfolyamában Schmidt József a hadak útját iráni mythológiából magyarázza.³² Egyébként a tejút és a lelkek közötti kapcsolat megvan Kaliforniában és Ausztráliában. u.s.w.

márc. 5. (folytatja ezt a levelet!) Most pedig kiderül, ez a levél miért késett olyan sokáig. Szombaton, azaz márc.12-én okvetlen számíttunk b. megjelenésedre vacsorára. Lemondás nem vétetik figyelembe. Eddig tartott, míg a napot meg tudtuk rögzíteni. Szerbusz, a visz. látásig szívélyesen üdvözlünk mindketten

Géza

1925. július 23.

Kedves Öregem!

Nagyon kedves levelet írtál, szépen köszönöm. Az álmok, istenem, valószínűleg mindig álmok maradnak. Ha teheted, kérlek gyere el már délután vasárnap, este mások is lesznek, akkor már nem tudunk zavartalanul diskurálni.

Még egyszer köszönöm a nagyon is túlzott méltánylást meg a jó kívánságokat és visz. lát! Szerbus!

Géza

²⁹ Grexa Gy. *A Csaba-monda és a székely hun-hagyomány*. Budapest: Franklin, 1922.

³⁰ Heller B.: A Kiffhäuser-mondafaj magyar vonatkozásai. *Ethnographia*, 1908, 19: 12–24.

³¹ Róheim feltehetően Fehér Gézára gondolt, aki a Csaba-mondát az Aba-nemzetség eredetmondájaként magyarázta. Lásd Fehér G.: Die Petschenegen und die ungarischen Hunnensagen. *Kőrösi Csoma-Archívum*, 1921, 1(2): 123–140.

³² Schmidt József: A Csaba-monda iráni elemei. *Magyar Nyelvőr*, 1926, 55(3–4): 39–43.

Képeslap

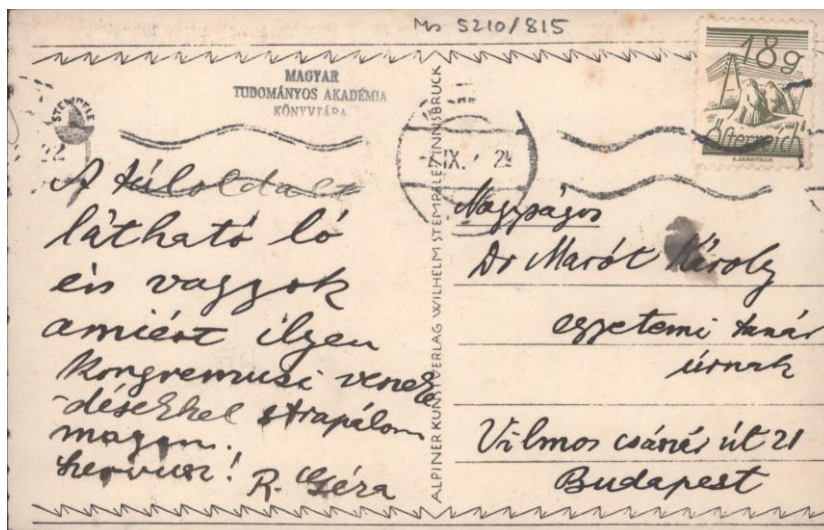
1927. szeptember

Innsbruck

A túloldalon látható ló én vagyok, amiért ilyen kongresszusi³³ veszekedésekkel strapálom magam.

Szervusz!

R. Géza

³³ A 10. Nemzetközi Pszichoanalitikus Kongresszus 1927. szeptember 1–3. között zajlott az ausztriai Innsbruckban, Max Eitingon vezetésével. A kongresszus kiemelt figyelmet szentelt a képzési standardoknak és a laikus analízisnek.

Képeslap

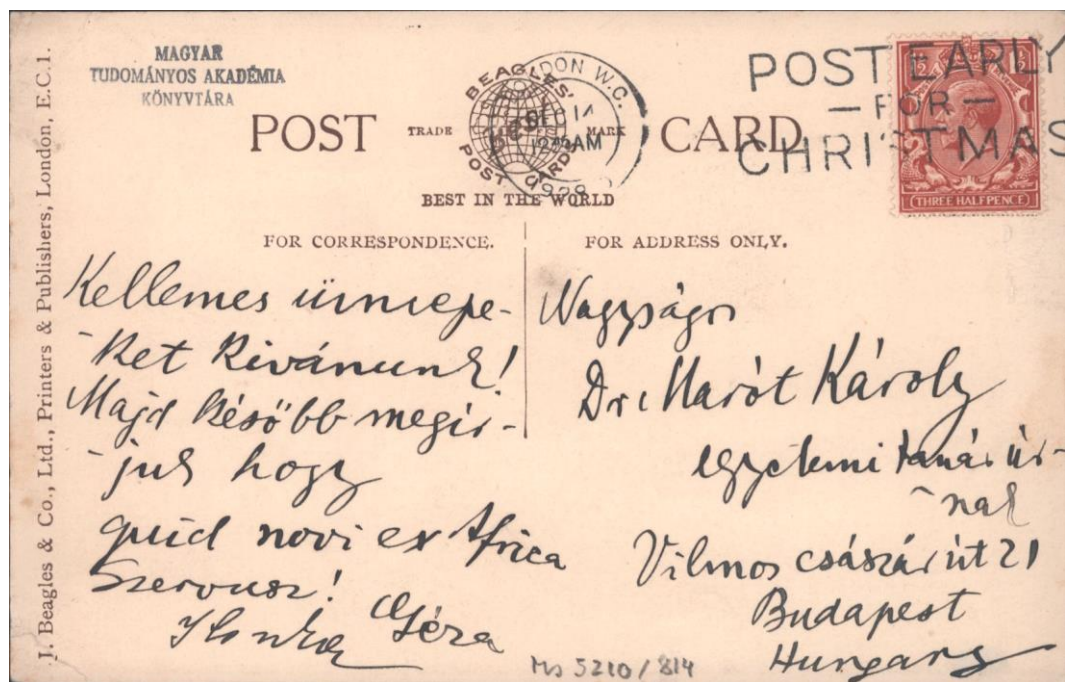
1928. december

London

Kellemes ünnepeket kívánunk! Majd később megírjuk, hogy quid novi ex Africa³⁴.

Szervusz!

Géza, Ilona

³⁴ mi újság Afrikából (lat.)

[1929.] szeptember 28.³⁵

Kedves Öregem! Az utolsó posta hozta lev. lapodat, és közben kaptam több különnyomatot. Örültem nekik, viszont nem értem rá elolvasni, sem írni, mert túlsok volt a munka. Utolsó lev. lapod a távolból polemizál velem; de már sejtelmem sincs, hogy mit írtam neked, így hát azt sem tudom, hogy mi az, amit te másként látsz. Ellenben ahhoz, hogy Baiame Daramulun,³⁶ pláne Morgan [...]ról³⁷ tarts előadást, már van némi mondanivalóm. Ha tudnád, hogy itt, ahol Spencer és Strehlow³⁸ jártak, tehát 2 first class megfigyelő, is mennyi minden másként van, akkor óvakodnál hozzányúlni a szokottnál is töredékesebb kurnai³⁹ anyaghoz. Legfeljebb párhuzamnak jó, megerősítésnek máshoz, de főérvnek – *nicht anrühren*⁴⁰. Tényleg többet ér, amit az ember maga tapasztal, mint amit könyvből vesz ki. Itten befejeztem a munkát, és október közepe táján megyünk vissza Adelaidebe. Leveled ezután Adelaide poste restante; onnan továbbítják majd Új Guineába, ahova 1930 február elején érünk. Sportra, szórakozásra vágyódom nagyon – túl sokat firkáltam. Meddig fog tartani, míg feldolgozom! Ki sem lehet számítani. Írjál magadról, otthoni dolgokról.

Szeretettel ölel

Géza

Sokszor üdvözli Ilonka

1930. március 13.

Bwarawada, Normanby szigete

Kedves Öregem!

Legutóbbi leveled Salamoban (Ferguson sziget) ért el, ahol methodista misszió a dengue-láz utóhatásait pihentem ki. Brr! borzasztó! Hogy mi borzasztó? Úgy a dengue-láz, mint a misszió megnyilvánuló vallási téboly. Ettől még talán az olyan megrögzött reakciós is kigyógyulna, mint amilyen te vagy. Egyébként, amikor nem imádkoznak a hittérítők, kedvesek és az embert sok mindenben segítik. Csakhogy úgy vagyunk ezzel, mint az itteni vicc az amerikaival, aki Sydney-ben egy hotelben nézi az

³⁵ A Róheim házaspár 1928 végén indult el hároméves expedíciós kutatóútjára, melyet Marie Bonaparte anyagi támogatása tett lehetővé. Elsődleges céljuk az Ödipusz-komplexus vizsgálata volt az ausztrál őslakos törzsek között. A Francia Szomáliában végzett terepmunkájukat követően érkeznek az ausztrál kontinensre 1929 februárjában, ahol az aranda, luritja és a piccsentára törzseket tanulmányozzák. Innen majd novemberben utaznak tovább Normandy szigetére, Pápua Új-Guineába, hogy a melanéziaikat kutassák. Itt egy évig maradnak, majd már hazatérőben az Egyesült Államokban az arizonai yuma indiánoknál végeznek terepmunkát. Az utazást előadókörút zárja, melynek állomásai New York és Chicago, majd Európába visszatérve Párizs és London. 1931 áprilisában érnek vissza Budapestre.

³⁶ Ausztrál őslakos törzsek mitológiájának főistenei.

³⁷ Nehezen kiolvasható szó. Talán a Morgan-vidéki ausztrál őslakosokról van szó.

³⁸ Baldwin Spencer (1860–1929) angol-auztrál biológus és antropológus; Carl Strehlow (1871–1922) német misszionárius és etnológus, az ausztrál őslakosok kutatója.

³⁹ Az ausztráliai Viktória állam Gippsland régiójában élő őslakos csoport.

⁴⁰ Ne nyúlj hozzá! (ném.)

étlapot, és látja, reggeli 8-10-ig ebéd 12-3-ig du. tea 4-6-ig estebéd 7-9, vacsora 11 után. Hm! azt mondja, igazán alig marad időm megnézni a várost.

Áttérve mármost a pápuákra, nem győzők azon csodálkozni, hogy ezeket az ethnologia egy kalap alá foglalhatta az ausztráliaikkal. Ha ezek primitívek, akkor az ausztráliaikra valami egészen más jelzöt kell kitalálni.

Ezzel kapcsolatban eszembe jut, hogy Bibót⁴¹ említéd leveledben. Már régen meg akartam neki írni valamit, most ide beleolvastam, mondd el neki alkalomadtán.

Valamikor, az őskorban jelent meg neki egy könyve „A számok” u. s. w.⁴² Abban azt írta, hogy a 2-es számrendszerű népek (közép-ausztráliaik) térben, a 3-asok időben orientálódnak. Nos, ez tökéletesen igaz. Az én arandáim, ha valamit meséltek, azt mondták „északra”, vagy kérdeztem, hol voltak, azt mondták „északnyugaton”. De hogy ma, tegnap vagy holnapután, tíz éve vagy két hónapja az teljesen mindegy nekik. A szám fogalom teljesen hiányzik. Minden, ami több mint 4, „nagy tömeg”. Az egyik kijelentette, mikor a fehéreknél dolgoztak, hogy ő ért hozzá, összeállítja, mennyi pénz jár nekik. 3 schilling meg 2 schilling meg 4 schilling, az 30 font 5 penny. Ilyesféle volt az összeállítás. Már a pápuák egészen mások. Számolnak 100-ig, van hónap és év.

Egy rendes európai házban lakunk, ti. a hittérítő szabadságra ment, és ezalatt a házat megkaptuk. A szomszédos falvakból ki-be járnak, és mi is ki-kirándulunk. Rendesen fürdünk, bízván abban, hogy cápa még nem evett meg pszichoanalitikust.

Furcsa, hogy te „egyedül” vagy Pesten. Itt csakugyan „egyedül” vagyunk, mert messze-messze nincs fehér ember. A posta? A levél elmegy Samaraiba, onnan egy másik misszióra, oda küldünk érte gyalogpostát.

Re „high gods”, szorgosan keresem őket, de nem akadok rájuk. Kezdek én is olyan felfuvalkodott field anthropologist lenni, hogy amit én nem találok, abban nem is hiszek. Ami Solymossyt⁴³ illeti, hidd el, nem is olyan rossz választás. Láttam én már sokkal rosszabbat is ny.r. ethn. tanszéken Leipzigban.

Bibót szívélyesen üdvözlöm téged ölel

Géza

Mondanom sem kell, hogy a psza felfogás mindenütt igazolódik (merjen mást mondani az a pápu)!

P. S. Utolsó postával Sigasiga faluból befutott egy jól fejlett középsúlyú „High god”. Erre vonatkozó megjegyzést ünnepélyesen visszavonom, Ilonka ragaszkodik hozzá,

⁴¹ Bibó István (1877–1935) neves népművelő, tudományszervező és a Szegedi Egyetemi Könyvtár igazgatója, a történész Bibó István (1911–1979) édesapja, valamint Marót Károly atyai jó barátja volt. Ifjabb Bibó István később Marót tanítványa lett Szegeden. A zsidóüldözés idején Marótot Treffert Károly gyógyszerészként rejtegették a Szilassy úti (Tündérhegyi) szanatóriumban, megmentve ezzel az életét.

⁴² Bibó István: *A számok jelentése és a gondolkodás alapformáinak története* című 1917-es könyvére utal itt Róheim. Ez volt a Róheim által tervezett *Néplélektani dolgozatok* egyetlen megjelent kötete. (V.K.)

⁴³ Solymossy Sándor (1864–1945) folklorista, egyetemi tanár, akadémikus. (V.K.)

hogy Aladár⁴⁴ emlékezve ideírjam, Küklopsz pie oion!⁴⁵ (nem kezeskedem a helyesírásért!)

Kedves Marót!

Mit csinál ma este? Nem volna kedve velünk vacsorázni, lesz sült bune-bune (galamb), bebrvai (yam), connconule (burgonya), tamaga (narancs).

Még itt is háziasszonykodom, úgy látszik, e téren javíthatatlan vagyok. Mennyire más itt, mint Central Ausztráliában volt. Gézi folyton húz, hogy nem akarok-e idejönni misszionáriusnénak – azt állítja, nagy hajlamom volna hozzá. Hát néha nem volna rossz, bár akkor sok mindenről le kellene szoknom, elsősorban is a tisztaságról, márpedig az nem megy.

Kedves volt, hogy írt, kérem folytassa, igen örülök neki.

Sokszor üdvözli

Ilonka

1930. augusztus

Bwaraada

Kedves Öregem! Úgy is, mint magánember, úgy is, mint Loyolai Ignác redivivus!⁴⁶

Köszönettel vettem két separato-dat,⁴⁷ és érdeklődve, valamint (ahogy helyesen sejtéd) tetemesen bosszankodva olvastam.

Kicsit nagy feneket keríték a mondókámnak. Reik⁴⁸ az Imagoban Freud legújabb könyvét ismertetvén (Das Unbehagen in der Kultur) valami olyasféle (szerintem nem pszichoanalitikus) kijelentést tesz, hogy az élet célja másokkal jót tenni. Unsinn!⁴⁹ Éppúgy ahogy a coitus célja nem az, hogy gyereket termeljünk, hanem az élvezet, az élet célja sem lehet más, mint a Lust⁵⁰. Áttérve innen a tudományos működésre, ennek sem lehet célja az olvasó okulás. Nem! te fejen találtad a szöveget, a cél a kollégák bosszantása. Ez pedig kétféle módon történhetik, vagy úgy, hogy a kolléga-olvasó azt

⁴⁴ Bán Aladár (1871–1960) folklorista, finnugrista, műfordító és költő, mindkettőjüknek közeli barátja és kollégája volt.

⁴⁵ Bort a küklopsznak! (ógör.) – idézet az *Odüsszeiából*. (V.K.)

⁴⁶ A „feléledt Loyolai Ignác” megszólítás vélhetően arra a polemikus élre utalt, amellyel Marót a freudi elgondolásokat kritizálta dolgozataiban.

⁴⁷ Valószínűleg a következő különnyomatokról van szó: Marót, K.: Ein Problem der Gestaltpsychologie. *Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, 1929, 5: 173–185; A mágia a modern elmélet tükrében. *Társadalomtudomány*, 1930, 10(1–3): 125–166. Ez utóbbi művében Marót közvetlenül bírálja azt a Róheim által is vallott freudi tételt, amely a mágiát és a rítust az egyéni neurotikus mechanizmusokhoz hasonlítja. A levél további részében erre is reflektál Róheim.

⁴⁸ Theodor Reik (1888–1969) pszichoanalitikus, Freud közvetlen tanítványa volt. (V.K.) Említett ismertetése: Zu Freuds Kulturbetrachtung: („Das Unbehagen in der Kultur”) [Freud kultúraszemléletéről: („Rossz közérzet a kultúrában”)]. *Imago*, 1930, 16(2): 232–245.

⁴⁹ Szamárság! (ném.)

⁵⁰ Élvezet (ném.)

mondja, ejnye, ez igaz, elírta előlem a gazember! Vagy pedig: tyűh, hogy lehet ilyesmit összeírni!

Áttérve mármost arra az irányra, amit te képviselsz, ha nem veszed rossz néven, felhívnám valamire a figyelmedet. Természetesen megjegyzéseim kiindulópontja, hogy a pszichoanalitikus empiria tény. Mármost, ha te nem is fogadod el a psza. teóriákat, azt talán mégsem vonod kétségbe, hogy valami nyersanyagon, empirián mégiscsak nyugszik ez az épület. Well, ennek a nyersanyagnak „legelemibb eleme” az a megfigyelés, hogy Kulturleistung-jaink bw⁵¹ tendenciákon épülnek. Az analízis folyamán keletkezni és eltűnni látunk egy individuális „vallást” v. „művészetet”. No, mármost, mit csinálsz te! Minduntalan bebizonyítod, hogy a) tudatos egység nem származik b) tudatos egységből, a költészet nem a vallásból, a vallás nem a mágiából, és ezután tort ülsz az evolúció holtteste mellett. Furcsa! a fejem csakugyan nem származik a karomból, a karom a lábamból, de azért valahonnan mégiscsak származik minden. Nagyon jól tudjuk, hogy a psychének nevezett struktúra hasonló kombinált helyzeteket újból meg újból létrehozhat. Még az is áll, hogy maga a szerkezet is ugyanaz legalább lényegében már igen régen, de valamikor mégiscsak kellett keletkeznie? A kapcsolatok, amelyeket a tudomány jelenségek között keres vagy térbeliek (Diffusions theorie⁵²) vagy időbeliek (história, evolúció). Igaz lehet még funkcionális kapcsolatokról is beszélni, de ez valahogyan átmenet a csak-leírás és az igazi tudomány között.

Ezzel a saját teljes megelégedésemre kifejtettem volna álláspontomat a főkérdésben, bár nem tudom, elértem-e a tudomány célját, azaz sikerült-e téged bosszankodásra indítani. Most súgok neked még valamit. Feltéve, hogy a fejlődés iránya tényleg a mai vallások felé visz, ez nem egy jobb, hanem egy rosszabb felé való fejlődés. Nem fejlődés, hanem egy súlyos neurózis állandó rosszabbodása. No de hát így sohasem végzem ezt a levelet. Milyen hiában, azaz a régi jó tylori⁵³ értelemben (amit mint tény elfogadok) való dolog az egész firkálás! Lám, egy Marót Károly, aki kolléga is meg jó barát is, ismerteti azokat a számárságokat, amelyeket 1914-ben követtem el,⁵⁴ és nem teszi hozzá, hogy ez nem a mai Róheim Géza. Fogadni mernék, hogy vö. Preuss nem is⁵⁵ tudod, hogy a „Selbst” és a „Spiegelzauber” már egész másokat mond a varázslatról. Hát még az Animism Magic and the Divine King (1930),⁵⁶ de az utóbbit persze már nem írom a rovásodra.

Nichts für Ungut.⁵⁷ Azért firkálok ennyit, mert jólesik a magányban ilyesmiről beszélgetni (Lust und nicht Zweck!⁵⁸).

⁵¹ Kulturális vívmányaink tudattalan [tendenciákon épülnek] (ném.)

⁵² Diffuzionista elmélet (ang.). Lényege, hogy a kulturális hasonlóságok nem egymástól függetlenül alakultak ki, hanem központi kultúrkörből terjedtek el vándorlás és érintkezés révén.

⁵³ Edward Burnett Tylor (1832–1917) angol antropológus

⁵⁴ Utalás Róheim *A varázserő fogalmának eredete* (1914) című könyvére, amelyet Marót is ismertetett a *Husadik Században* (1916, 17: 144-146), „A mana fogalma” címmel. (V.K.)

⁵⁵ Preuss, Konrad, Theodor (1869-1938) etnológus, múzeumigazgató és egyetemi tanár volt Berlinben. (V.K.)

⁵⁶ Róheim azon munkáira utal, amelyek a varázserő (mágia) fogalmának pszichoanalitikus interpretációjával (is) foglalkoznak: *Das Selbst*. Wien, 1920; *Spiegelzauber*. Wien 1919; *Animism, Magic and the Divine King*. London, 1930. (V.K.)

⁵⁷ Nem érdek nélküli (ném.) (V.K.)

⁵⁸ Élvezetből, minden cél nélkül! (ném.)

Novemberben indulunk el innen, valamikor az új év elején érkezünk majd haza. Otthon folytathatjuk a veszekedést.

Szerbusz, szívélyes barátsággal

Géza

Kedves Marót!

Apropos, mit csinál Horger⁵⁹? Jó lenne már otthon ülni és mesélni, közben ropogtatni a csokoládét, amit maga szokott hozni. Sajnos ez még nagyon messze van, egyelőre még itt vagyunk pápua földön kb. nov. 1-ig. Sokat dolgozunk mindketten, nem kis akadályt kell leküzdeni. A legkisebb időváltozás befolyással van az emberre – és gátolja munkájában.

Sokszor üdvözli

Ilonka

1931. február 18.

Hotel del Ming, Yuma, Arizona

Kedves Öregem!

Igazán restellem, hogy leveletem félreérthetted. Tudod, minden a hangsúlyon múlik (Tate, schick már e Hojzn! vicc),⁶⁰ és én azt hittem, hogy úgy veszed, ahogy gondoltam, nevetve, kedélyes civódás gyanánt. Tehát értsd meg, én sohase haragszom, csak néha veszekszek veled.

Ami a hivatkozott jegyzetet illeti, azt csakugyan nem vettem észre. Tény, hogy én az 1914-es könyvvel semmi közösséget nem érzek. Emlékszem, hogy dicsérted a Huszadik Században, de azért mégis csapnivaló rossz. No, nem rosszabb, mint Preuss, Marett⁶¹ etc., de azért rossz.

Levelet azért nem írtam már régen, mert elköltöztél a Vilmos császár útról, így azután a sok iromány között elkallódván utolsó leveled, csak azt tudtam, hogy Koráll utca, és így mindig elhalasztódott. Címet nem adhattam, mert mi Franciscoból egyenest hazajövünk, mikor a Kroeberrel⁶² való beszélgetés után elhatároztam, hogy még két hónapra kiruccanunk a yuma indiánokhoz. Ez a két hónap most már majdnem letelt. Március 5-dikén indulunk innen, azonban van még egy előadásom Chicagóban az egyetemen, egy pár New Yorkban a pszichoanalitikai és néprajzi társaságokban, és

⁵⁹ Horger Antal (1872–1946) nyelvész, egyetemi tanár. (V.K.)

⁶⁰ Tate, küldj nekem egy nadrágot/nyulat (?). (jiddis)

⁶¹ Robert Ranulph Marett (1866–1943) brit vallásietnológus, filozófus és klasszika-filológus. Róheim *The Threshold of Religion* (1909) című könyvére utal (V.K.).

⁶² Alfred Louis Kroeber (1876–1960) amerikai etnológus, Franz Boas tanítványa, a Berkeley antropológiai tanszékének és múzeumának vezetője volt.

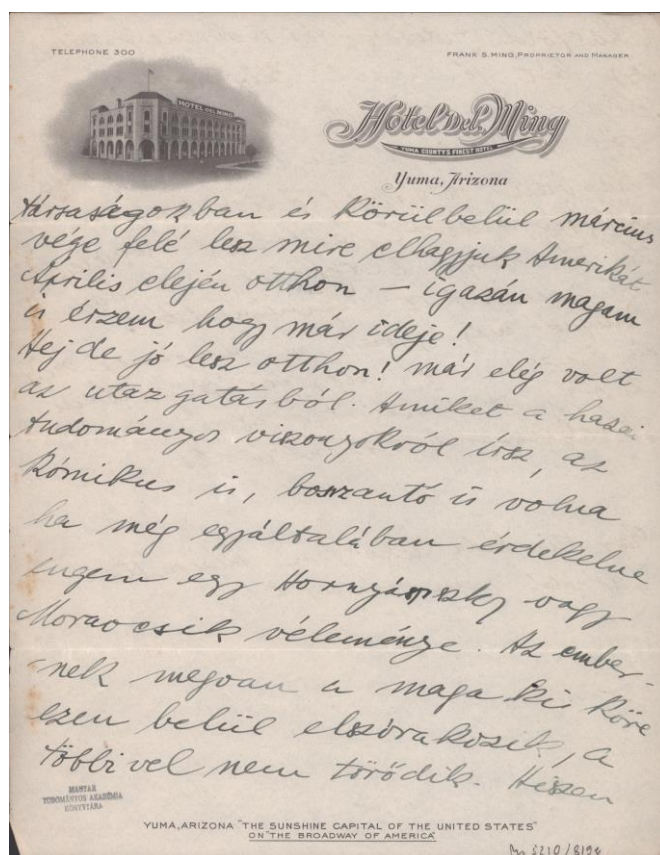
körülbelül március vége felé lesz, mire elhagyjuk Amerikát. Április elején otthon – igazán magam is érzem, hogy már ideje!

Hej, de jó lesz otthon! már elég volt az utazgatásból. Amiket a hazai tudományos viszonyokról írsz, az krónikus is, bosszantó is volna, ha még egyáltalában érdekelne engem egy Hornyánszky vagy Moravcsik⁶³ véleménye. Az embernek megvan a maga kis köre, ezen belül elszórakozik, a többivel nem törődik. Hiszen a külföldi „tudósok”-ról is tudnék mesélni egy-két jó viccet. Bébi hozzáírna ehhez a levélhez, de sajnos megint erős maláriarohama van. Minden hónapban megismétlődik: ez az a betegség, amiről hallottál. Remélem, te jól vagy, eltekintve a leveledben említett influenzától. Denique⁶⁴ még egyszer ne haragudj, mert én igazán csak úgy firkálgattam, ahogy beszélni szoktam.

Szerbusz, a viszontlátásig ölel

Géza

Egy kis láda tele van kézíráttal. Mondd, nem rémes?

⁶³ Hornyánszky Gyula (1869–1933) klasszika-filológus és Moravcsik Gyula (1892–1972) bizantinológus a korabeli tudományos élet meghatározó alakjai voltak. A szigorú forráskritika képviselőiként bírálták Róheim pszichoanalitikus redukcionizmusát, bár anyaggyűjtésének értékét elismerték. Lásd Hornyánszky Gy.: Irányok és feladatok a mai mythológiában. *Ethnographia*, 1922, 33(1–4): 1–15.

⁶⁴ Tehát, következésképpen (lat). (V.K.)

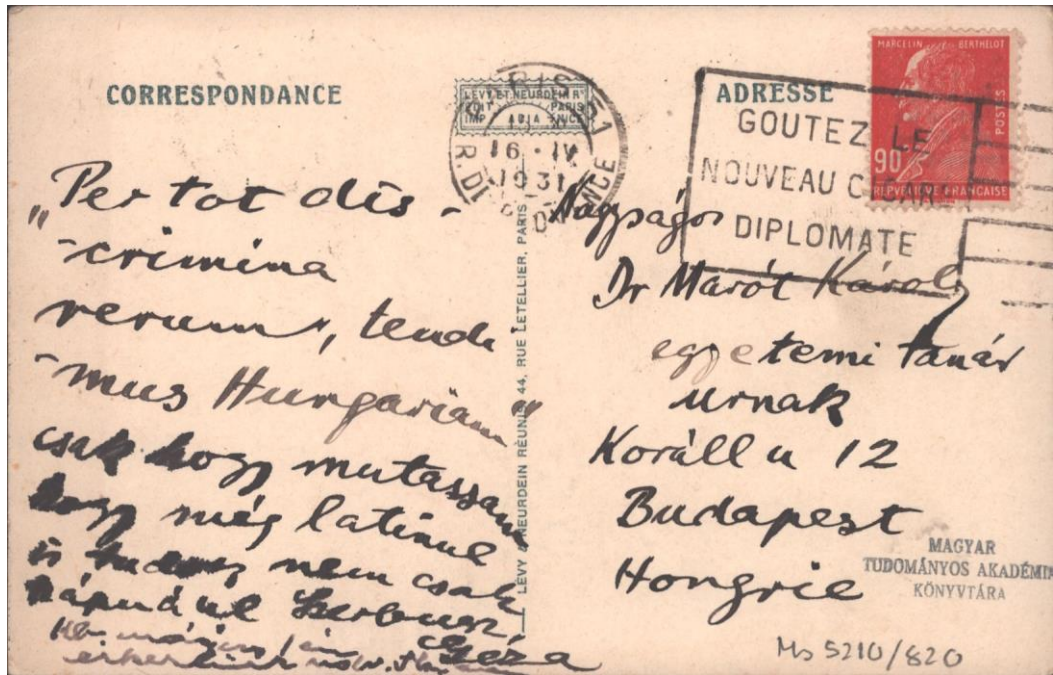
Képeslap

Dr Marót Károly egyetemi tanár úrnak Budapest Koráll u. 12.

1931. április 16.

Párizs

Per tot discrimina rerum, tende mus Hungariam⁶⁵ – hogy mutassam, hogy még latinul is tudok, nem csak pápua-ul. Szerbusz.

⁶⁵ Annyi veszélyen keresztül Magyarország felé tartunk. (lat.) Vergilius *Aeneis I.* néhány sorának parafrázisa, ahol Róheim Latiumot Hungáriára cserélte.

1931. május 1.

Budapest, Hermina út 35a

Kedves öregem!

Csak várom, hogy mikor hívsz fel telefonon, de te nem jelentkezel. Gondolom, talán nem olvastad az újságokat,⁶⁶ és azért ezúton kérlek, telefonálj ide egyszer. A Hermina út már még sincs olyan messze, mint Új Guinea!

Szerbusz, a viszontlátásig ölel

Géza

1931. augusztus 1.

Kedves Öregem!

Szívesen jövök el hozzád, ha előbb telefonon (182-99) megbeszéljük a közelebbieket. Ilona nincsen idehaza, malaria miatt Tirolba utazott. Jövő héten várom vissza. Sőt rajtam is kitört a malária, s most kinin a kenyerem. Sajnálom, hogy nem jól érzed magad.

Szerbusz, ölel

Géza

[1932. ?]

Kedves öregem!

Ezennel hivatalosan és félhivatalosan értesítelek, hogy „Bevezetés a néplélektanba” című psichoan[alitikus] ethn[ográfiai] előadásaimat nov. 5. pénteken nálam 1/2 tájban megkezdtem, és karácsonyig minden pénteken folytatom. Az előadás a M. Psz. Egy.⁶⁷ által rendezett kurzusok sorába tartozik. Hallgató eddig mindössze 4 darab, nagyon örülnék, ha mint meghívott díszvendég te is jelen lennél. Felteszem, hogy az újsághír ismét elkerülheti figyelmedet, és így nem akarom a múltkori mulasztást megismételni.

Szerbusz! visz.lát!

Géza

[1932?] hétfő délben

Kedves Öregem!

Leveledet megkapván most jut eszembe, hogy az előadás ezen a héten nem pénteken van, hanem szombaton este, vacsora után, pontos időt akkor tudom megmondani, ha esetleg szombaton ide telefonálsz 1/2 2 után. Ez tehát nem akadály, ha egyébként

⁶⁶ Ti. a napilapok is hírt adtak a Róheim házaspár hazatéréséről.

⁶⁷ Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület

akarsz jönni. Mellesleg megjegyezve, miért vagy te „igen vén”, és mi az a Schilleri „unendlicher Segen”?⁶⁸

Szerbusz, szívélyesen üdvözl Géza

[1932] hétfő, december 5.

Kedves Öregem!

Nov. 28-diki leveledet megkaptam, az „Animism”⁶⁹ idejében érkezett vissza, nem volt semmi baj vele. Köszönöm. Előadásokat Mészáros utca 12, Pszichoanalitikai Intézet tartok minden szerdán este 9-kor. Azért nem értesítettelek, mert ez inkább analitikusoknak és egyéb nem-ethnológusoknak szánt bevezetés a modern ethnológiába. De ha van kedved, gyere el egyszer. Sajnálom, hogy ideges vagy, és remélem, hogy majd a Karácsonyi szünetben eldiskurálhatunk.

Szerbusz, a viszontlátásig ölel

Géza

1933? július 28.

Kedves Öregem!

Bocsáss meg, hogy késve köszönöm meg szép különnyomatodat,⁷⁰ amely a borítékra való tekintettel elkerülhetetlenné tette, hogy régi címedet és jellegedet felújítsam, és téged mint Loyolai Redivivus Ignácot üdvözljelek. Ha az ember hív téged, nem jössz, magadtól meg nem jelentkezel. Igazán idetelefonálhatnál már valamelyik nap úgy két óra tájban, hogy megbeszéljük, mikor jöhetsz ki vacsorára.

Szerbusz, szívélyesen üdvözl

Géza (del Sacro Mogen-Dovido)⁷¹

P.S. Ne felejts el értesíteni, ha püspök leszel, hogy hozzád forduljak valami protekcióért!⁷²

⁶⁸ Végtelen áldás. (ném.) Schiller *Ének a harangról* (Das Lied von der Glocke) című versének szállóigévé vált sora. A szabadságban végzett közös munka áldásos erejére utal, Rónay György fordításában: „Száz meg száz kéz mozdul gyorsan, / S a közös mű egyre nő, / Folyton izzó mozgalomban / Válik tette az erő! / Mester s legény a szabadság / Oltalmában összefog, / Büszkén hordja posztja rangját, / S megveti a gúnyolót. / Polgárt munka ékesít fel, / S áldás rajt a jutalom; / Királyt trónja fénye tisztel, / Bennünket a szorgalom”. (A lábjegyzet feloldásáért Zsellér Annát illeti köszönet.)

⁶⁹ Valószínűleg Róheim *Animism, Magic, and the Divine King* (1930) című könyvéről van szó.

⁷⁰ Marót 1932-ben a Néprajzi Társaság választmányi tagjává választották. A kérdéses különnyomat Marót *Mágia és tudomány* (*Ethnographia*, 1933, 44(1–2): 31–44) című dolgozata lehet, székfoglaló előadásának egy változata, amelyben bírálja (többek között) azt a freudi nézetet, miszerint a mágia csupán a neurotikus ember „gondolat-mindenhatóságba” vetett hite.

⁷¹ Róheim játékos kitétele talán Marót 1907-es kikeresztelkedésére is utalt. (Mogen Dovid: Dávid-csillag)

⁷² Róheim valószínűleg Marót új tudományos pozícióján élcelődik.

1934. jan. 5.

Kedves Öregem!

Nagyon örülnék, ha szerdán este ki tudnál jönni vacsorára. Csak egy házaspár van a műsoron, úgyhogy beszélgethetünk. Ha magaddal tudnád hozni azt a könyvet, ami egyszer már volt nálam (újabb felfogás Prometheus, továbbá Tantalos, Sisyphosról),⁷³ az jó volna. De a szerzőre, címre nem emlékszem.

Szerbusz, a viszontlátásig ölel

Géza

X.X. Egyszerű vacsora van, nagyon örülnék, ha eljönne. B. u. é. k. Ilonka

1939. január 28.

Worcester State Hospital

Worcester, Mass.

Kedves öregem!

Bocsáss meg, hogy így mentem el búcsú nélkül, és hogy azóta sem írtam. Csak annyit mondhatok, hogy az egész olyan óriási megrázkódtatás volt nekem, olyan hirtelen és olyan *contre coeur*⁷⁴ mentem el, és olyan nehezen nyugszom bele, hogy már nem élek a Hermina úton, hogy ez mindent megmagyaráz.

Well, hát a dolog úgy történt, hogy a Hitler valami ultimatum-félét csinált okt. 1-ére kimérve, és nekem meg volt ez a meghívásom, tehát pár héttel előbb mentem el, mint ahogy terveztük. Így maradt el a búcsú, és az utolsó áldomás vagy hekatomba. Nos hát, mi itt élünk egy elmegyógyintézetben, ahol kapunk lakást, ellátást, és az enyém az pénzben, amit az „analysand”-októl (inkább tanítványok, mint páciensek) kapok. Azonkívül, miután ez a kórház, egyetemeszerű jelleggel bír, előadásokat tartok a kórház orvosainak, nurseinek, pszichológusainak, social worker-jainak. Itt rengeteg alkalmazott van (kutató intézet is van a kórházzal kapcsolatban, akiknek továbbképzéséről állandóan gondoskodnak). Eddig volt egy bevezető előadássorozat a pszichoanalízisbe, azután lesz egy pszichózisokról, azután egy anthropologiai (illetve ethnologia). A harmadik része munkámnak a pszichotikusokkal való foglalkozás – ez kétségkívül nagyon tanulságos, és sok fényt vet a primitívekre, varázslat, szellemek etc. A negyedik rész pedig a hátralékos expedíciós anyag feldolgozása. Bostonba járok be vívni, és itt a hegy tövében van egy szép indián-nevű tó (Lake Quinsigamond), azon fogok nemsokára evezni. Bizony én is nagyon sajnálom, hogy most már nem beszélgethetünk el elevenekről és holtakról, Ilonka már nem kérdezheti meg tőled, hogy a Horger veri-e a feleségét, nem szidod az evolúciót és a survival-t⁷⁵, s.a.t., ahogy

⁷³ Róheim több írásában is foglalkozott a témával, például: *The Riddle of the Sphinx: Or, Human Origins* (trans. R. Money-Kyrle). London: Hogarth Press, 1934; Ádám álma. *Nyugat*, 1934, 27(19): 325–334.

⁷⁴ vonakodva (francia)

⁷⁵ Marót rítuselméletének kulcseleme a *revival* (újjaéledés) és a *survival* (csökevény) szembeállítása volt. Elvetette azt az evolucionista – főként Edward Tylortól származó, Róheim részéről is elfogadott – elképzelést,

már el szoktunk szórakozni. A büntudat felét becsületesen átvállalom tőled, az ember 11 órát ad naponta, azután volt Ilonka nagy betegsége, majd meg a politikai izgalmak, és hát így van. Mondhatom neked, keserves dolog kivándorolni. Nem a külső körülmények a döntők, az érzelmekkel van baj. Szüleim otthon vannak, és Isten tudja látom-e még őket. Sachs itt állítólag új Imagot indít meg „Pandora” címen, angolul persze⁷⁶, ha meglesz, abba fogok írni, talán mindjárt a címszóról egy cikket. Most jut eszembe, hogy ez titok, tehát ne mondd el senkinek. Remélhetőleg idővel eljutok valamelyik indián törzshöz is, és ott folytatom a field work-et. Szerbusz, isten veled, írd megint. Régi igaz barátsággal

Géza

Kedves Marót!

Nagyon örültünk levelének. Sajnos elutazásunk olyan hirtelen jött, hogy nem búcsúzhattunk el magától. Én szeretek itt lenni, ha nincs is az a kényelemem, ami otthon volt. A télen nagy beteg voltam, maga talán nem is tudott róla, de most jól vagyok. Remélem, Gézi is megszokja a helyet, nála ez kicsit lassan megy. Hazulról nagyon szomorú hírek jönnek. Örülök, hogy még idejében kijöhettünk. Sajnos most már tényleg nem érdeklődhetem Horger iránt, és nem vehetek részt a maga nagy vacsoráin. Bocsánat, hogy...

Kedves Édesanyjának üdvözetem – maga pedig írjon máskor is.

Sokszor üdvözl:

Ilonka

1939. március 19.

Kedves Öregem!

Megkaptam szép összefoglaló tanulmányodat, és elgondolkoztam az idők és emberi viszonylatok múlásán, ott láttam magamat megint a Széchényi könyvtárban Sebestyénnel vagy a nyomdában az öreg Weisszel⁷⁷ – amint készítjük az

miszerint a népszokások csupán érthetetlen maradványok lennének. A *revival* teóriája szerint a közösség azért tart életben régi formákat, mert azok a jelenben is valós pszichés igényt elégítenek ki. Ahogy írja: „Az esetek túlnyomó részében szinte mindig revival-ról van szó, azaz a bizonyosfajta emberi alkatokban örök gesztusoknak mindenkor lehető feltöréseiről, helyesebben e feltörések alkalomszerű bekövetkezéséről. [...] Különösen a folklóre terén, pl. a mesemotívumoknál világos, mennyire nem a réginek továbbélése, megelevenedése, hanem bizonyos örök-igaz, mélyen emberi motívumok megújuló (nem fel- és nem ki-, hanem) megtalálása a fontos” (Marót, 1933, 40.). A témára számos további dolgozatában visszatér, például: *Hagyomány és fejlődés*. Szegedi Városi Nyomda és Könyvkiadó R.-T., 1935; *Rítus és ünnep. Ethnographia*, 1940, 51(1): 143–187; *Survival és revival. Ethnographia*, 1945, 56(1–4): 1–9.

⁷⁶ Hanns Sachs (1881–1947) pszichoanalitikus, Freud közvetlen tanítványa, 1932-ben emigrált az Egyesült Államokba. Új lapja végül az *American Imago* címet kapta; a lap 1939-ben indult Bostonban, és Róheim is rendszeresen publikált benne.

⁷⁷ Weisz Izsó a Nemzeti Múzeum szakraktárosa és hivatalosolgája volt. Róheim idején már nyugdíj előtt álló altisztként dolgozott.

Ethnographiát⁷⁸ és bámuljuk a Tagányi⁷⁹ kefelevonatát a pótlólag beküldött újabb hat mázsá jegyzettel. Nem tudom, mire vonatkozik megjegyzésed, hogy a szerkesztőségi változtatásokért engedelmet kérsz.

Soká nem feleltem, mert nagyon lehangolt voltam. Jan. 17-dikén szegény apám tüdőgyulladásban meghalt, és ugyanakkor anyám hályog operáción esett át, amelynek folytán szegény elveszti a fél szeme világát. Nem sikerült az operáció, lehet, hogy még javulhat, de nem sok a remény. Hát gondolhatod, hogy az ember hogy érzi magát.

A következőre kérnélek. Írd meg nekem, hogy görög mythologia szempontjából milyen folyóiratokat kell szemmel tartani – fő súlyt persze az itt inkább hozzáférhető angol nyelvűekre helyezve. Továbbá a legfontosabb könyvek címeit az utóbbi tizenöt évben, amióta én nem értem rá ezzel foglalkozni. Most sokkal több időm marad írásra, újból fel akarom venni a fonalat. Lelki szemeim előtt egy új összehasonlító mythologia körvonalai mutatkoznak. Itt most kezd csak olvadni a jég a tavon, alig várom már az evezést.

Szerbusz, írd, ölel

Géza

⁷⁸ Az *Ethnographia* a Magyar Néprajzi Társaság 1890-ben alapított, ma is létező folyóirata. A háborút megelőzően a szerkesztőbizottsága gyakorlatilag lefedte a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának kutatói gárdáját.

⁷⁹ Tagányi Károly (1858–1924) történész, levéltáros, a magyar néprajztudomány meghatározó alakja volt.